

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PSYCHOLOGIE
Sociální psychologie

**Autoreferát disertační práce
PhDr. Mgr. Ivana Spurná**

*Psychologická charakteristika mladistvých pachatelů
závažných trestných činů*

*Psychosocial characteristics of juvenile offenders committing
serious crimes*

Školitelka: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

Praha 2017

Úvod

Je to s kriminalitou mládeže skutečně „čím dál horší“, jak je možné se doslechnout pokaždé, když je společnost vzrušena dalším novým medializovaným případem násilné trestné činnosti mladistvého jedince? Objektivní odpověď představují čísla, o nichž referuje Vězeňská služba ČR ve svých každoročních statistikách. Podíl mladistvých odsouzených k celkovému počtu odsouzených po mnoho let neatakuje hranici ani 1% (např. v roce 2010 činil poměr 0,78%, v roce 2015 pak 0,49%). Je zřejmé, že počet nových odsouzených mladistvých (dívek i chlapců) má za poslední léta naopak spíše klesající tendenci. Každoročně nastoupí do výkonu trestu řádově desítky dospívajících hochů a jednotlivé dívky. Stav mladistvých v českých věznicích odpykávajících si svůj trest je dlouhodobě průměrně okolo 1000, každým desátým jedincem je pak mladistvá žena.

Na začátku 21. století v letech 2000-2004 spáchali mladiství průměrně 7 vražd za rok. Za posledních pět let, tj. v období 2012-2016 se průměrný počet snížil na 6 vražd. Je tedy zřejmé, že vedle poklesu odsouzené trestné činnosti mladistvých bez rozlišení druhu deliktu i nejzávažnější trestná činnost má klesající ráz.

Jisté negativní změny v trendu páčání trestného činu vraždy mladistvými pachateli ovšem objevit lze. Zdá se, a dokazuje to naše opakované šetření, že se v čase proměnily okolnosti vražedných skutků. V souladu s dominantním zjištěným motivem páčání této závažné činnosti je přítomna důmyslnější příprava a příprava vůbec před trestným činem. Pachatelé vybaveni vražednými nástroji a brutálně vedené útoky na oběti jsou možná tím, co veřejnost ve skutečnosti šokuje, nebo už vlastně ani ne?

Je možné zaslechnout stereotypně kladené znepokojující otázky: Nedalo se tomu předejít? Co bude pak, až trest skončí a vyjde ven?

Nás v dizertační práci zajímala zejména otázka první, tzn. jaké faktory se podílely na nejzávažnějším možném selhání mladistvých.

Dizertační práce je rozdělena do dvou hlavních oddílů – kazuisticko-teoretické části a části empirické. V její přílohové části je ukázka samostatně zkonstruovaných metod užitých ve výzkumu (nedokonečené věty a rozhovor).

Jednotlivé kapitoly první části se věnují teoretickému výkladu zvolených jevů vždy na základě předchozí případové studie (kazuistiky), která představuje problematiku „v praxi“ a kterou každou kapitolu otevíráme. Jsou jimi: geneze kriminálního chování, edukační vlivy

rodinné, vrstevnické působení, sexuální deviace a závažná trestná činnost páchaná mladistvými děvčaty.

Součástí empirické části vyjma výstupů z použitých metod je i speciální část věnovaná mladistvým pachatelkám trestného činu vraždy a další část textu představuje srovnávací studie mladistvých násilníků zařazených do studie opakovaně v roce 2008 a v roce 2011.

Celý text dizertační práce je protkán názornými kazuistikami.

1. Výzkumné cíle

Předmět výzkumu byl stanoven jako studium psychosociálních a osobnostních charakteristik mladistvých pachatelů násilné trestné činnosti.

Cílem dizertační práce je **přinést poznatky o případných socializačních selháních v průběhu života mladistvých a podílu situačních okolností i osobnostních zvláštností mladistvých na spáchání trestného činu vraždy.**

Úkolem výzkumného šetření, resp. dizertační práce je pak přinést komplexní pohled na mladistvé pachatele násilné trestné činnosti (vraždy) v České republice.

2. Výzkumné otázky

V souladu s výzkumným plánem jsme množství kladených otázek a předpokladů významně rozšířili oproti předchozímu výzkumnému šetření (srovnej viz Běhalová, 2009 a 2010). Recentní výzkum lze rozčlenit do třech hlavních oblastí.

1) Popis dosavadního životního příběhu odsouzených pro trestný čin vraždy.

2) Povaha sebereflexe odsouzených, včetně percepce spáchaného trestného činu.

3) Osobnostní charakteristiky a psychopatologie.

ad 1.

- ***Charakteristika rodinné atmosféry, výchovného působení a emocionální vazby v rodině***

(Otázky např.: Jaký výchovný styl (emoční vztah a výchovné řízení) otce a matky u odsouzených převažoval?; Jak odsouzení reflektují fungování rodiny – společné zážitky, tradice?; Jaký systém odměn a trestů v rodině praktikovali?; Vyskytla se v rodině mladistvých nějaká patologie – jakého rázu? atd.)

- ***Charakteristika interpersonálních vztahů (mimo rodinu) odsouzených***

(Otázky např.: Jakou úlohu připisují mladiství vrstevnickým vztahům?; Jaké jsou preferované aktivity mladistvých s vrstevníky?; Jakou povahu mají sexuální vztahy mladistvých? atd.)

- ***Charakteristika výchovně-vzdělávacího procesu (působení školy) u mladistvých***

(Otázky např.: S jakými problémy se mladiství ve škole potýkali a v čem byli úspěšní?; Jakého druhu byly výchovné problémy?; Jakou roli připisují mladiství osobě autority (učitele)? atd.)

ad 2.

- *Povaha sebe prezentace mladistvých*

(Otázky např.: Co považují mladiství za svůj úspěch?; Jaké jsou jejich slabé stránky?; S jakými životními nesnázemi se potkali?; Jak uvažují mladiství o své budoucnosti po propuštění z vězení? atd.)

- *Popis okolností spáchaného trestného činu a postoje odsouzených k němu*

(otázka motivace, prožitku viny a přístupu k výši trestu; kriminalistické charakteristiky trestného činu)

ad. 3.

- *Popis osobnostních odchylek od normy – např. sexuální deviace, poruchy osobnosti, závislosti, míra frustrační tolerance, zvládání zátěže atd.*

Členění dizertační práce není náhodné, ale postihuje dostupná odborná zjištění a všeobecné povědomí o charakteristikách dospívajících jedinců, resp. z nich vyplývá (např. Vágnerová, 2014; Langmeier a Krejčířová, 2006; Krejčířová, 2001; Larson, 2006; Macek, 1999).

3. Charakteristiky výzkumného souboru

Výzkumný soubor čítal celkem **19 mladistvých odsouzených** – 17 mužů a 2 ženy, pachatelů trestného činu vraždy, které se dopustili ve věku mezi 15. a 18. rokem.

Pojmem mladistvý je označována věková kategorie osob, které spáchaly trestný čin, jsou již trestně odpovědné, ale jejich postavení v rámci trestního práva je modifikováno, a to zpravidla jak u základů trestní odpovědnosti, jejích následků, tak i v trestním řízení, a to buď v rámci obecných trestních předpisů, nebo přímo ve speciálních zákonech (Hulmáková, 2012, s. 322).

Respondenti byli vyšetřováni v rámci odpykávání nepodmíněného trestu ve věznicích pro mladistvé pachatele – ve Všehrdech, ve Světlé nad Sázavou a v Plzni Borech. U 16

jedinců se jednalo o prvotrest, opakovaně soudně stíhaní byli 3 odsouzení. V 11 případech byli mladiství ve vězení pouze pro trestný čin vraždy, zbylých 8 mladistvých bylo souzeno navíc za další trestnou činnost. Uložená délka trestu jednotlivým mladistvým se pohybovala mezi 4 a 10 lety, ve 2 případech byl trest doplněn nařízenou ústavní léčbou.

4. Popis použitých metod a metodologie

Před zahájením výzkumu byli všichni respondenti obeznámeni s účelem výzkumu, s příslibem anonymizace dat a poskytnutí zpětné vazby z výsledků šetření podepsali souhlas s výzkumným šetřením.

Výstavba a aspirace výzkumného projektu předurčují především **kvalitativní povahu výzkumu**. Naší snahou bylo získat maximální možné množství dat a detailních údajů o jednotlivých mladistvých, a tímto si vytvořit ucelený obraz jednak o každém testovaném jedinci (případová studie), jednak o celé skupině mladistvých odsouzených pro trestný čin vraždy.

Některá zjištění a výstupy z dílčích metod umožňovaly **i kvantitativní vyhodnocení**, tedy statistickou analýzu.

Celý výzkumný projekt v sobě nese stopy obou známých přístupů, tedy **jedná se smíšený výzkumný počin**. (Více ke znakům kvalitativního, kvantitativního a smíšeného výzkumu – viz např. Hendl, 2005; Miovský, 2006.)

Pro účely výzkumného šetření byla vybrána následující testová baterie: **Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině, LOGO test, Wechslerova inteligenční škála pro dospělé, Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2, Rosenzweigův obrázkový frustrační test, Hand test**, dále samostatně vystavené **Nedokončené věty**. Významnou součástí byly i **rozhovory** s odsouzenými.

ad. Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině – sledovali jsme emoční vztah a výchovné řízení matky a otce

ad. LOGO test – soustředili jsme se na aktuální prožívanou smysluplnost života odsouzených, vnímání vlastního selhání, reflexi životní cesty a směřování v budoucnosti

ad. Wechslerova inteligenční škála pro dospělé – využili jsme informace o celkovém, performačním a verbálním inteligenčním kvocientu

ad. Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2 – sledovali jsme zejména škály: zloba, antisociální chování, problémy v rodině, hostilita, agresivita, nedostatečná sebekontrola

ad. Rosenzweigův obrázkový frustrační test – pracovali jsme s indexem skupinové konformity, vývojovými tendencemi reagování při dlouhodobé zátěži a převažujícími reakcemi mladistvých na zátěžové situace

ad. Hand test – vyhodnocovali jsme např. indikátory agresivního jednání, reakční časy a pracovali jsme s celkovými profily mladistvých

ad. Nedokončené věty – „kritické položky“ se týkaly prožívání spáchaného trestného činu, sebereflexe, reflexe významu rodiny a přátelství

ad. Rozhovor – viz Výzkumné otázky

Výstupy z výše uvedených metod byly mezi sebou rovněž korelovány.

Administrace jednotlivých metod byla v souladu s požadavky jejich autorů. Sběr dat probíhal buď na společenských místnostech, nebo v kancelářích vězeňského personálu bez jeho přítomnosti z důvodu maximální výtěžnosti informací od odsouzených. Odsouzení pracovali ochotně.

5. Výzkumná zjištění

Dovolujeme si zde citovat nejzajímavější výzkumná zjištění ve vztahu k posouzení problematických fenoménů podílejících se na trestné činnosti mladistvých z hlediska členění na objektivní a subjektivní rizikové faktory, tak, jak o nich hovoří např. Š. Blatníková a K. Netík (2008) nebo Š. Blatníková, P. Faridová a P. Zeman (2014).

Z hlediska objektivních rizikových faktorů jsme zjistili, že **pouze třetina respondentů žila s oběma rodiči** (sezdané i nesezdané partnerství). Výzkumu vlivu neúplných rodin se věnovali např. S. Demuth a S. L. Brown (2004). Ostatní jedinci po rozchodu/rozvodu svých rodičů byli svěřeni do péče matky, v jednom ojedinělém případě zůstal mladistvý v péči svého otce. Celkem 4 odsouzení **mají zkušenost s nařízenou ústavní výchovou** z důvodů nezvladatelných poruch chování, vč. počínající kriminální činnosti, nebo byla příčinou umístění mladistvých mimo domov nevyhovující konfliktní rodinná prostředí. Po pokusech o sebevraždu a z důvodu poruch chování prošli celkem 4 probandi navíc **i opakovaně psychiatrickou hospitalizací.**

Rodiče mladistvých měli většinou dosažené **základní**, nebo výjimečně středoškolské **vzdělání**. Pracovní návyky se v rodinách mladistvých značně lišily; od rodičů řádně pracujících, přes fluktuující až po chronicky nepracující. Předávaný **model profesní disciplíny** se tedy v jednotlivých rodinách **odlišoval**. K nežádoucím modelům z rodiny se vyjadřují např. O. Matoušek a A. Matoušková (2011).

K výskytu patologických rysů uvnitř rodin mladistvých jsme zjistili, že celkem v 5 rodinách se objevilo **trestní stíhání a odsouzení** (matky i otcové); v 7 rodinách se dá hovořit o abúzivním **holdování alkoholu** (opět se týkalo matek i otců); v 6 rodinách převážně ze strany otce bylo praktikováno **fyzické násilí** vůči mladistvým, ale i směrem k druhému rodiči (matce). **Dvě matky byly pacientkami psychiatrických ambulancí**. Zátěž rodinných prostředí mladistvých sociálně patologickými rysy se jeví jako poměrně značná. Psychopatologickými jevy v rodině se zabývali např. S. Fischer a J. Škoda (2009).

Protektivní faktor – **příslušnost k církvi** (viz výzkum T. Hotton, 2003) se v našem bádání naopak ukázal jako spíše rizikový, tzn. byl zdrojem konfliktních interakcí mezi mladistvými a jejich rodiči, navíc náboženské vyznání ztěžovalo pozici mladistvých mezi vrstevníky. Jednalo se o 2 rodiny.

Mladiství **pocházejí z různě četných a různých sourozeneckých konstelací**. Nejčetnější skupinu tvořili mladiství – celkem 9, kteří se narodili jako poslední, byli nejmladší. O vlivu velikosti rodiny pojednává např. M. Štěchová, K. Večerka a J. Holas (2000).

Výchovné působení ze strany matky mladiství nejčastěji percipují jako **záporně emočně nabitě** a v požadavcích **rozporné**. Stejně tak vnímají mladiství výchovné působení ze strany otce, tedy nejčastěji jako **hostilní**, ale vyrovnaně zastoupené výchovné řízení **slabé, silné a rozporné**. Percipovaný rodinný nesoulad, konflikty a odcizení se potvrdil přibližně u $\frac{3}{4}$ mladistvých. O nevhodnosti rozporného výchovného působení pojednává např. K. Večerka (1996); I. Gillernová (2009). O riziku absence kladného vztahu, bezpodmínečného přijetí hovoří také např. M. Vágnerová (2014).

Mladiství vnímají rodinnou pohodu a výchovné vlivy především **přes osobnost matky**, naopak podoba vztahu s otcem se ukazuje téměř bez vlivu na spokojenost mladistvých v životě. Toto zjištění nahrává domněnce o spíše formální roli a přítomnosti otce ve výchově. Mladiství, kteří reflektují záporný emoční vztah ze strany matky, zároveň častěji

uvádí rodinný nesoulad (-0,647) a současně častěji uvádějí problémy v rodině (-0,494). Hostilita ze strany matky se také promítá do prožívané spokojenosti mladistvých (-0,644). Mladistvé neuspokojuje ani rozporné vedení a vede k menší spokojenosti (-0,462). Celkově **mladiství preferují silnější vedení** (u otce ho vyloženě očekávají) oproti slabému vedení bez zájmu. Je tedy zřejmé, že volání mladistvých po jisté kvalitě výchovného působení se v rodinách naplňovat nedařilo. I přes nežádoucí a nevyžádané formy výchovných působení se tyto neodrazily v percepci **klíčové osoby v životě mladistvých** – většinou jsou jimi právě **rodiče**. S. L. Copel (1973) klíčové roli matky připisuje i dominantní vliv národy i v oblasti kriminálního chování.

Nadpoloviční **většina** mladistvých (11 respondentů) nevybavuje, anebo **nepřikládá význam společně trávenému času se svými rodiči**. Ve skutečnosti celkem 6 mladistvých se svými rodiči čas netrávilo vůbec. Zbylí vzpomínají především na společné chvíle vztahující se ke kontrole školních záležitostí (domácí úkoly, žákovská knížka atp.), jiný druh společné činnosti se vyskytoval zřídka ve formě výjimečných aktivit (např. dovolená 1x za rok). Tento fakt hovoří mj. o **minimálních praktikách kontroly a dohledu dospělých nad mladistvými**. Mnozí mladiství přiznávají, že zájem o bližší kontakt a společné chvíle by ze strany (alespoň některých) rodičů byl, ale sami mladiství byli odmítaví, nechtěli s rodiči nic rozebírat, svěřovat se jim. Silná **tendence mladistvých vyhýbat se** obecně **rodičům** vypovídá o nedobrých vztazích, o nedůvěře mladistvých vůči rodičům, jednoznačné preferenci vrstevníků, kamarádů, ale třeba také o uvědomění mladistvých, že se nechovali takovým způsobem, aby to nemuseli před rodiči tajit.

Chválení v rodinách mladistvých probíhalo především formou materiálních darů, referuje takto 16 odsouzených, naopak nadměrné **fyzické tresty** přiznávají 3 mladiství.

Mladiství převážně se zkušeností hostilního přístupu ve svých rodinách a spíše „silovém“ způsobu vynucování kontaktu ze strany rodičů **hledali naplnění kladného vztahu mimo rodinu**. Až na jedinou výjimku se všichni považovali za **členy** nějakého uskupení vrstevníků (**party**). O důležitosti naplnění potřeby být někde akceptován, kladně přijat hovoří např. ... **Absentující dohled rodičů nad pohybem a konáním mladistvých se jednoznačně podílel na trestné činnosti mladistvých**. Celá ¼ mladistvých trávila v partě i noční čas. **Společný čas s partou** byl naplněn **bezcílným pobytem venku, nebo trávením u počítače a sledováním především pornografie, popíjením alkoholických nápojů, užíváním NL a různou trestnou činností**. Z celého souboru je pouze jeden mladistvý nekuřák, 3 jedinci

nekonzumovali marihuanu, 10 mladistvých neguje experimentování s návykovými látkami, ale 14 mladistvých potvrzuje opakované pravidelné a těžké stavy opilosti.

Průměrný věk 1. pohlavního styku mladistvých je 14 let. Zahájili tedy svůj **sexuální život předčasně**, pod zákonným limitem.

Všichni mladiství **jsou absolventy základní školy**. Celkem **10 mladistvých bylo nuceno opakovat ročník zejména z důvodů záškoláctví a nezávdnutí učiva**. **Negativní postoj ke škole** referuje téměř polovina (**47%**) mladistvých. Necelá **polovina** mladistvých (**42%**) **se na vyučování** v domácím prostředí **nepřipravovala** (neučila se, neměnila si pomůcky, učebnice a sešity na druhý den podle rozvrhu), neplnila ani domácí úkoly (někdy i navzdory nátlaku rodičů). Pouze 4 mladiství (**21%**) nebyli ani jednou **disciplinárně trestaní sníženým stupněm z chování** na vysvědčení, naopak **většina** – 13 mladistvých zkušenost s postihem má na 2. stupni, 2 mladiství byli trestaní už na 1. stupni. Důvody kázeňského postihu vidí mladiství v 15 případech (**79%**) v **záškoláctví**. Dalšími důvody jsou pak **konfliktní vztahy s učiteli, fyzické násilí, konzumace návykových látek a ničení školního majetku společně s drobnými krádežemi**.

Vztah mladistvých k vyučujícím je vcelku vyvážený – 9 mladistvých mělo svého oblíbeného kantora, 10 mladistvých naopak nevybavuje žádného, který by pro ně byl v dobrém slova smyslu významný. Mladiství oceňovali zejména, pokud o ně měl učitel zájem, mohl si s ním popovídat a zasmát se. O protektivním vlivu školy pojednávají např. J. B. Sprott, J. M. Jenkins a A. N. Doob (2005).

Podrobným zkoumáním **subjektivních rizikových faktorů** – osobností mladistvých vrahů jsme dospěli k závěru, že se v žádném případě **nejedná o unitní skupinu**.

Mezi nejfrekventovanější charakteristiky osobnosti mladistvých náleží: **pocity nedostačivosti, hostilita, přesun viny na druhé jedince, neobvyklé sexuální fantazie, sociální izolace, emocionální apatie, potíže v heterosexuálních vztazích, nepoučitelnost, neschopost odložit uspokojení, vnitřní psychická nepohoda a grandiozita v sebepercepci** (řazeno sestupně od nejčastěji zastoupených). Jako další problematické osobnostní rysy zaznamenané u mladistvých uvádíme: **hostilitu, impulzivitu, hyperaktivitu, agresivitu, úzkost, fobie, problém s návykovými látkami, egocentrismus, nízká sebedůvěra přetavená do suverénního vystupování (chaos v sebepojetí), schopnost navazovat pouze povrchní známosti, odcizenost sobě i společnosti**. Objevují se antisociální a disociální

poruchy osobnosti. Pouze jedna mladistvá vychází z šetření bez osobnostních nápadností. Charakteristiky delikventní mládeže popisuje z klinického hlediska např. E. Malá (2000a,b).

Intelekt mladistvých se pohybuje ve 4 rozumových pásmech. Průměrné hodnoty VIQ jsou tedy 85, PIQ 89 a CIQ 86. Nejvíce mladistvých se nachází **v pásmu průměru a nižšího průměru rozumových schopností.** O souvislosti rozumových schopností, vlivu rodinného zázemí a školní prospěšnosti pojednávají např. A. Koudelková (1995) a I. Zoubková (2004).

V sebereflexi mají mladiství **tendenci k nadhodnocování** svých osobnostních kvalit a sklon k **přeceňování se**, naopak nejsou s to vystavit se kritice – nepouštějí se do sebereflexe svých negativ, což odpovídá celkové osobnostní charakteristice (viz výše).

Třetina mladistvých spatřuje **příčinu svého pobytu ve vězení a nesnází**, do kterých se dostali, v sobě, další třetina odůvodňuje svá selhání vlivem konzumace návykových látek a alkoholu a poslední třetina mladistvých vykládá své nesnáze působením druhých lidí – parta, rodiče, láska. Hodnocení vlastního provinění a postoje k činu se různí. U mladistvých převažuje neschopnost naladit se na utrpení oběti a naopak dominuje lítost nad sebou samým, případně nad zklamáním rodiny.

Sondou do aktuálních **přání odsouzených** jsme vyhodnotili, že recentně nejvíce touží po svobodě a znovu být s vlastní rodinou.

U mladistvých **převažuje subjektivně vnímaná spokojenost** s naplněním smyslu života. Mnozí hodnotí pozitivně i pobyt ve vězení, uvědomují si tamní režim, který dříve postrádali a prvně se s nároky setkali až v podmínkách věznice. $\frac{2}{3}$ optimisticky věří v realizaci svých přání v budoucnu. Životní spokojenost mladistvých koreluje s postojem aktivního řešení problematických situací a spolehnutím se na sebe (ve shodě s výzkumnými zjištěními – viz Howard a Johnson, 2000). Mladiství, kteří se cítí šťastně, **potřebují** k uchování tohoto prožitku **cítit lásku a přijetí od blízkých.**

Celkem **4 do šetření opakovaně zařazení mladiství** se v průběhu pobytu za mřížemi v některých námi sledovaných charakteristikách mění, avšak nejedná se jednoznačný trend v jejich vývoji. Některé změny jsou k lepšímu, jiné spíše nepříznivé, některé charakteristiky zůstávají konstatní. Za nežádoucí považujeme reflexi spáchaného TČ jako skutek oprávněný, bez prožitku viny, případně jeho popírání. Povzbudivé není ani zjištění, že mezi délkou pobytu za mřížemi a spokojeností mladistvých existuje u 3 z nich přímá úměra. Mezi příznivý

fakt jistě nepatří ani čím dál více vágní představa o budoucnosti s blížícím se výstupem z vězení. U některých mladistvých se jedná pouze o zmírnění očekávání a představ spojených s fungováním na svobodě. Mladiství se postupem času prezentují objektivněji, což hodnotíme pozitivně, stejně tak jsou schopni kritického pohledu na svou rodinu, i když vzájemné vztahy mají snahu nadále přeceňovat. Také komentář k TČ je méně zatížen maskováním, zatajováním detailů apod. Nedobry dojem vyvolává i otevřená prezentace kriminální kariéry mladistvých. Vyjadřujeme zde předpoklad podílu efektu prizonizace.

Skupina 2 mladistvých děvčat je heterogenní téměř ve všech ohledech a rozhodně nejen vzhledm k nízkému počtu neumožňuje vytvořit typologii mladistvých vražedkyň. Charakteristiky je třeba prezentovat pouze jako případové studie. O pachatelkách trestného činu vraždy pojednávají např. A. Heretik (2012); M. Moulisová (2011); K. Netík (2012); O. Matoušek a L. Blahák (2007); D. Finkelhor a R. Ormrod (2001).

V našem souboru mladistvých vrahů a vražedkyň jsme objevili bohatou škálu kombinací subjektivních i objektivních rizikových faktorů. U většiny pachatelů vnímáme za klíčový činitel selhání nevyhovující rodinné prostředí (vztahy, výchovu), zřejmě s přesahem i dědičných nevyhovujících dispozic od rodičů. Za několika selháními mladistvých však cítíme defekt na straně mladistvých samotných v podobě osobnostních daností, které jsou proti normám většinové společnosti. I my se po výzkumné zkušenosti kloníme k multifaktoriálnímu výkladu podílu na delikventní dráze mladistvých.

6. Závěr

Trestný čin vraždy spáchaný mladistvým jedincem nepatří naštěstí k příliš frekventovaným skutkům, o to různoroději se však jeví okolnosti jeho spáchání i celý životní příběh mladistvých, než takto fatálně selžou. Navzdory nízkému počtu mladistvých vrahů a vražedkyň je studium jejich prožívání a (dlouhodobého) chování ve vývoji žádoucí ve snaze u jiných potencionálně ohrožených jedinců stejným selháním rozpoznat opakující se signály a mnohdy volání mladistvých samých o pomoc a poskytnout včasnou intervenci. Záchrana i jediného lidského života je významná a smysluplná. Byli bychom rádi, kdyby i čtenář z řad pedagogů naznal, že jeho profese je skutečně posláním a dotyčný může sehrát klíčovou roli v životě mladistvého.

Touha po komplexním poznání psychosociálních a osobnostních charakteristik mladistvých vrahů v ČR představovala naši hlavní motivaci realizace rozsáhlého výzkumného

bádání, které jsme zpracovali do dizertační práce s názvem „Psychosociální charakteristika mladistvých pachatelů závažných trestných činů“.

V první části dizertační práce jsme nabídli 5 kazuistik mladistvých, na něž jsme navázali teoretickým výkladem vybraného fenoménu. Ve druhé, empirické části jsme se věnovali samotnému výzkumnému šetření.

Sběrem velkého rozsahu dat ke každému mladistvému jsme zrealizovali unikátní výzkum ve snaze postihnout komplexní charakteristiku mladistvých pachatelů závažných trestných činů. Tímto počinem jsme překonali dosavadní výzkumná šetření, která se soustředila vždy na dílčí charakteristiky pachatelů.

Výzkumné šetření poukázalo na výskyt defektních rodinných prostředí mladistvých pachatelů, na časté vazby mladistvých s antisociálními jedinci i na přítomnost znevýhodňujících osobnostních dispozic – předpokladů pro kriminální kariéru. Jejich různou kombinací a různým podílem společně se situačním kontextem došlo u 19 mladistvých k trestnému činu vraždy.

Domníváme se, že cíle dizertační práce jsme naplnili, stejně tak očekávání od výzkumného šetření.

7. Literatura citovaná v autoreferátu

BĚHALOVÁ, Ivana. *Mladiství pachatelé násilné trestné činnosti.* Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí práce: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

BĚHALOVÁ, Ivana. *Psychosociální charakteristiky mladistvých odsouzených pro násilný trestný čin.* Praha, 2010. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie. Konzultant práce: doc. PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

BLATNÍKOVÁ, Šárka, Petra FARIDOVÁ a Petr ZEMAN. *Násilná sexuální kriminalita: téma pro experty i veřejnost.* Praha: IKSP, 2014, 224 s., ISBN 978-80-7338-143-1. [Dostupné z: www.ok.cz/iksp/docs/418.pdf.]

BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele.* Praha: IKSP, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7338-075-5.

COPEL, S. L. *Behavioral pathology of childhood and adolescence.* New York: Basic Books, 1973, 122 s.

DEMUTH, Stephen a Susan L. BROWN. Family Structure, Family Processes, and Adolescent Delinquency: The Significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 2004, roč. 41, č. 1, s. 58-81.

FINKELHOR, David a Richard ORMROD. Homicides of Children and Youth. *Juvenile Justice bulletin*. 2001, 12 s.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

GILLERNOVÁ, Iлона. Společné činnosti rodičů a dětí a styly rodičovské výchovy. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 2009, roč. 53, č. 4, s. 336-348. ISSN 0009-062X.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HERETIK, Anton. *Extrémna agresia I.: forenzná psychológia vraždy*. 2. vydání. Nové Zámky: PSYCHOPROF, spol. s r. o., 2012, 277 s. ISBN 978-80-89322-11-4.

HOTTON, Tina. Childhood aggression and exposure to violence in the home. *Crime and Justice research paper series*. 2003, 25 s. ISSN 1707-5203.

HOWARD, Sue a Bruce JOHNSON. Resilient and Non-Resilient Behaviour in Adolescents. *Australian Institute of Criminology, trends&issues in crime and criminal justices*. 2000, 6 s. ISSN 0817-8542.

HULMÁKOVÁ, Jana. Kriminálnita mládeže. In: VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUCHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha. C. H. Beck, 2012, s. 319-359. ISBN 978-80-7400-429-2.

KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995, 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KREJČÍŘOVÁ, Dana. Sociální vztahy, adaptace, deprivace. In: SVOBODA, Mojmír, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, s. 694-721. ISBN 80-7178-545-8.

LANGMEIER, Jiří a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.

LARSON, Reed. Positive youth development, willful adolescents, and mentoring. *Journal of Community Psychology*. 2006, roč. 6, č. 34, s. 667-689.

MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 208 s. ISBN 80-7178-348-X.

MALÁ, Eva. Hyperkinetické poruchy. In: HORT, Vladimír a kol. *Dětská adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000a, s. 307-314. ISBN 80-7178-472-9.

MALÁ, Eva. Poruchy chování. In: HORT, Vladimír a kol. *Dětská adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál, 2000b, s. 315-321. ISBN 80-7178-472-9.

MATOUŠEK, Vladimír a Luděk BLAHÁK. Modus operandi v podání mladé ženy. *Kriminalistický sborník*. 2007, roč. 51, č. 5, s. 6-13.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011, 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MOULISOVÁ, Marcela. Možnosti analýzy kriminality mladých osob. *Kriminalistika*. 2011, roč. 44, č. 3, s. 170-187.

NETÍK, Karel. Vybrané druhy kriminality a jejich specifika. In: VÁLKOVÁ, Helena, Josef KUČHTA a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha. C. H. Beck, 2012, s. 417-556. ISBN 978-80-7400-429-2.

SPROTT, Jane B., Jennifer M. JENKIS a Anthony N. DOOB. The importance of school: Protecting At-Risk Youth From Early Offending. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2005, roč. 3, č. 1, s. 59-77.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, Kazimír VEČERKA a Jakub HOLAS. Rodinné zázemí dětí s poruchami chování. *Kriminalistika*. 2000, roč. 33, č. 2, s. 140-148.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. vydání, dotisk. Praha: Karolinum, 2012, 2014, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VEČERKA, Kazimír. Rodina jako základ prevence kriminality. In: *Rodina, občanská společnost a násilí*. Praha: Občanský institut, 1996, s. 8-11. ISBN 80-901689-6-6.

ZOUBKOVÁ, Ivana. Kriminalita mládeže. In: ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie díl II. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Policejní akademie ČR, 2004, s. 9-26. ISBN 80-7251-095-9.

www.vscr.cz (Statistická ročenka 2008-2015, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR)